

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук,
професор

Володимир ЧЕРНІЙ

ВИСНОВОК

Національної академії внутрішніх справ про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 26 жовтня 2021 (протокол № 20).

ВИТЯГ

з протоколу розширеного засідання кафедри цивільно-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ від 05 грудня 2024 року

Присутні:

доктор юридичних наук, професор Чернявський С.С., доктор юридичних наук, професор Чурпіта Г.В. (*науковий керівник*), доктор юридичних наук, доцент Тихомиров Д.О., кандидат юридичних наук, професор Гопанчук В.С., кандидат юридичних наук, професор Пилипенко С.А., кандидат юридичних наук, доцент Боровська І.А., кандидат юридичних наук, доцент Петровський А.В. (*рецензент*); кандидат юридичних наук, професор Білянська Н.В., кандидат юридичних наук, доцент Кирдан Б.В. (*голова засідання; рецензент*), кандидат юридичних наук, доцент Куцик К.В.; кандидат юридичних наук, доцент Шаповал Л.І., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Корольчук В.В., доктор філософії з галузі знань «Право» Кличков А.О., кандидат юридичних наук Бондар С.В.; здобувач ступеня доктора філософії Кругляк К.Б.

З присутніх – 3 доктори юридичних наук та 11 кандидатів юридичних наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», щодо його рекомендації до розгляду та захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня доктора філософії щодо дисертації на тему «Сторони у цивільному процесі України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Актуальність теми дисертаційного дослідження пов'язана з тим, що відповідно до цивільного процесуального законодавства України основною групою учасників судового процесу є учасники справи, які підлягають диференціації залежно від виду цивільного судочинства. Зокрема, у справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи. У справах позовного провадження можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (частини 1, 4 ст. 42 ЦПК України).

Сторони (позивач та відповідач) є основними учасниками справ позовного провадження, адже саме в їх процесуальних діях найбільш повно виявляється один із основних принципів цивільного процесу – принцип змагальності, а їх процесуальні дії є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства.

Слід зазначити, що інститут сторін у цивільному процесі України вже виступав предметом спеціальних наукових досліджень. А саме, у 1997 році дисертаційне дослідження на тему: «Громадяни як сторони у цивільному процесі України» (К., 1997 р.) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук провів О. В. Гетманцев, який вперше у науці цивільного процесуального права дослідив проблеми, пов'язані із цивільним процесуальним правом громадян на участь у цивільному процесі як сторони. У подальшому, у 2015 р. на дисертаційному рівні проблематика сторін як учасників цивільних справ позовного провадження була досліджена І. О. Журбою у дисертаційному дослідженні «Сторони у цивільному процесі» (К., 2015 р.). Серед інших осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, цивільний процесуальний статус сторін як учасників відповідних справ досліджувала і С. С. Бичкова у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження» (К., 2011 р.).

Поряд із спеціальними науковими дослідженнями, інститут сторін у контексті загальних наукових розвідок у сфері цивільного судочинства досліджувався у роботах: В. І. Бобрика, К. В. Гусарова, О. С. Захарової, Я. П. Зейкана, В. В. Комарова, В. М. Кравчука, В. А. Кройтора, Р. Я. Лемик, Д. Д. Луспеніка, А. В. Петровського, Ю. Д. Притики, Ю. Ю. Рябченка, В. І. Тертишнікова, С. Я. Фурси, О. І. Угриновської, Є. О. Харитонова, Ю. С. Червоного, Г. В. Чурпіти, М. Й. Штефана та ін.

Водночас, слід констатувати, що цивільне процесуальне законодавство України постійно знаходиться у динаміці, що зумовлює необхідність наукового переосмислення та вироблення нових концептуальних засад інституту сторін у цивільному процесі України з урахуванням динаміки його розвитку. Зокрема, 03 жовтня 2017 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального

кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який став черговим етапом новелізації цивільного процесуального законодавства України, що характеризується закладенням нових концептів парадигми цивільного процесу, у тому числі у контексті правового регулювання інституту сторін як основних учасників цивільних справ позовного провадження.

Отже, відсутність новітніх наукових досліджень інституту сторін у цивільному процесі України, а також новелізація цивільного процесуального законодавства України обумовлюють актуальність та своєчасність проведення відповідного дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є визначення юридичної природи та розроблення теоретичних основ інституту сторін у цивільному процесі України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: проаналізувати стан наукової розробки проблеми та охарактеризувати методологію дослідження інституту сторін у цивільному процесі України; простежити еволюцію правового регулювання інституту сторін у цивільному процесі України; проаналізувати інститут сторін у цивільному процесі зарубіжних країн; сформулювати поняття та виокремити ознаки сторін у цивільному процесі України; дослідити цивільну процесуальну правосуб'єктність як передумову виникнення цивільного процесуального статусу сторін; надати загальну характеристику цивільному процесуальному статусу сторін; проаналізувати спеціальний цивільний процесуальний статус сторін; виокремити особливості цивільного процесуального статусу процесуального співучасника; охарактеризувати цивільний процесуальний статус неналежного відповідача та процесуального правонаступника; виробити пропозиції щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, суб'єктами яких виступають сторони як учасники цивільних справ позовного провадження.

Предмет дослідження становить інститут сторін у цивільному процесі України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим після новелізації цивільного процесуального законодавства України комплексним дослідженням інституту сторін у цивільному процесі України. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

обґрунтовано, що у своєму становленні та розвитку інститут сторін у цивільному процесі України пройшов декілька етапів, які у цілому співпадають з етапами становлення державності на території України, як-от:

1) зародження правового регулювання інституту сторін у нормах римського приватного права, що супроводжувалося правовою регламентацією концептуальних засад процесуального статусу сторін у цивільному процесі (позивача та відповідача), процесуального механізму забезпечення явки сторін до суду, а також меж дії законної сили судових рішень (I ст. – V ст.);

2) правове регулювання інституту сторін в епоху Середньовіччя нормами канонічного права, що характеризувалося впровадженням таких принципів судового процесу як добросовісність та співпраця суду і сторін під час розгляду справи (V ст. – початок XIX ст.);

3) правова регламентація інституту сторін нормами цивільного процесуального законодавства інших держав, характерними особливостями якої стали: правове регулювання спеціального цивільного процесуального статусу сторін, деталізація інституту представництва, встановлення можливості інстанційного перегляду судових рішень за ініціативою сторони, правова регламентація процесуальних строків, а також порядку проведення судових дебатів (початок XIX ст. – 1963 р.);

4) правове регулювання інституту сторін нормами цивільного процесуального законодавства УРСР, що характеризувалося закріпленням принципу процесуальної рівності сторін, а також інститутів процесуальної співучасті, заміни неналежної сторони та процесуального правонаступництва (1963 р. – 2004 р.);

5) подальший розвиток правового регулювання інституту сторін у нормах цивільного процесуального законодавства України, що опосередковувався, зокрема: розширенням та уточненням переліку загальних та спеціальних цивільних процесуальних прав сторін; оновленням дефініції цивільної процесуальної правоздатності у контексті уточнення цивільних процесуальних прав, здатність мати які становить її зміст; правовою регламентацією умов процесуальної співучасті; новелізацією інституту заміни неналежної сторони тощо (2004 р. – 2017 р.);

б) новелізація правового регулювання інституту сторін у нормах цивільного процесуального законодавства сучасної України, що характеризується: новелізацією класифікаційних груп учасників судового процесу; регламентацією інституту зловживання процесуальними правами, а також забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи; законодавчим визначенням належних відповідачів у певних категоріях цивільних справ, а також запровадженням новітніх процедур примирення сторін (медіації, врегулювання спору за участю судді тощо) (2017 р. – до сьогодні);

визначено, що спільне цивільне процесуальне право сторін примиритися може бути реалізовано у двох формах: а) процесуальній, тобто у визначеному ЦПК України процесуальному порядку, у тому числі під час застосування процедури врегулювання спору за участю судді; б) непроцесуальній, шляхом застосування процедури медіації. Водночас, процесуальні наслідки примирення сторін незалежно від форми, у якій воно було здійснено, є однаковими, як-от: а) укладення мирової угоди в порядку, визначеному ст. 207 ЦПК України; б) відмова позивача від позову (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України); в) визнання позову відповідачем (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України); г) звернення позивача до суду із заявою про залишення позову без розгляду (п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України);

встановлено, що спільний спеціальний цивільний процесуальний обов'язок сторін нести ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням ними процесуальних дій, передбачає необхідність усвідомлення сторонами

можливих процесуальних наслідків вчинення чи невчинення ними процесуальних дій, а у випадку настання таких наслідків – готовність діяти відповідно до норм цивільного процесуального законодавства;

обґрунтовано положення про те, що у випадку об'єднання в одне провадження декілька справ за позовами одного й того самого позивача до різних відповідачів або різних позивачів до одного й того самого відповідача, процесуальна співучасть виникає, якщо ці вимоги є пов'язаними між собою підставою виникнення, що співвідноситься із такою умовою виникнення процесуальної співучасті як виникнення прав та обов'язків кількох позивачів чи відповідачів з однієї підстави. Водночас, у разі залучення до участі у справі співвідповідача за клопотанням позивача процесуальна співучасть виникає незалежно від наявності умов, за яких вона допускається (ч. 2 ст. 50 ЦПК України), адже наявність таких умов презюмується;

удосконалено:

дефініцію сторін цивільної справи як суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які, реалізуючи принцип змагальності цивільного судочинства, вчиняють у суді певні процесуальні дії, які є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства, з метою розв'язання спору про право, що виник із дійсних або ймовірних матеріальних правовідносин, дійсними або ймовірними суб'єктами яких вони є;

наукове положення про те, що обов'язок сторін подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, регламентований п. 4 ч. 2 ст. 43 ЦПК України, слід тлумачити у контексті необхідності дотримання встановленого законом процесуального порядку та строків подання доказів. Разом із цим, обов'язок сторін довести обставини, які мають значення для справи і на які сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України, сторони мають виконувати шляхом здійснення передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 43 ЦПК України цивільного процесуального права подавати докази;

зміст спеціального цивільного процесуального статусу сторін, який складається із таких елементів, як-от: індивідуальні спеціальні цивільні процесуальні права; спільні спеціальні цивільні процесуальні права; спільні спеціальні цивільні процесуальні обов'язки; спеціальний цивільний процесуальний інтерес;

наукове судження, що цивільний процесуальний статус співучасника залежить від підстав виникнення процесуальної співучасті. За загальним правилом, процесуальний співучасник наділяється загальним та спеціальним цивільним процесуальним статусом сторони – позивача або відповідача – залежно від того, на якій стороні виникає процесуальна співучасть. Водночас, у випадку виникнення процесуальної співучасті на підставі ч. 1 ст. 51 ЦПК України, тобто у разі залучення судом до участі у справі співвідповідача за клопотанням позивача, залучений у порядку ч. 1 ст. 51 ЦПК України співвідповідач, поряд із загальним та спеціальним цивільним процесуальним статусом, наділяється особливим цивільним процесуальним суб'єктивним правом клопотати про розгляд справи спочатку;

дістало подальший розвиток:

положення про те, що ознаками сторін цивільної справи є: 1) матеріально-правовий статус сторін як дійсних або ймовірних суб'єктів дійсного або ймовірного матеріального правовідношення; 2) наявність між сторонами спору про право, який є предметом розгляду і вирішення у порядку цивільного судочинства; 3) вчинення сторонами процесуальних дій, які є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства, у яких найбільш повно виявляється один із основних принципів цивільного процесу – принцип змагальності сторін, що полягає у рівності сторін щодо здійснення їх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом, зокрема обов'язку довести обставини, які мають значення для справи і на які сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом;

розуміння того, що цивільну процесуальну правосуб'єктність слід розглядати як: а) універсальну правову категорію, тобто як здатність особи бути учасником цивільного процесу; б) спеціальну правову категорію – здатність особи бути учасником цивільного процесу у конкретному процесуальному статусі, наприклад, сторони цивільної справи;

доктринальне тлумачення категорії цивільного процесуального обов'язку сторін добросовісно користуватися процесуальними правами, який слід розуміти як міру необхідної поведінки, що виявляється у здійсненні сторонами процесуальних дій з метою досягнення визначеної законом процесуальної мети;

дефінітивне визначення неналежного відповідача у цивільному процесі, яким слід вважати первісного відповідача, щодо якого судом встановлено, що він не повинен відповідати за пред'явленим позовом, і у зв'язку із цим, проведено його заміну на належного відповідача. Обґрунтовано, що неналежний відповідач не наділяється цивільним процесуальним статусом, адже після встановлення факту його неналежності, зокрема проведення заміни первісного відповідача належним відповідачем, первісний відповідач перестає бути суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин.

На підставі наведених положень розроблено пропозиції щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції правові норми, що їх містять: ст. 46, ч. 1 ст. 47, ч. 5 ст. 51 ЦПК України, а також доповнити правову норму, що її містить ст. 430 ЦПК України, частиною третьою.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків у: науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових розвідок у сфері цивільного процесуального права; законотворчій діяльності – в процесі оптимізації цивільного процесуального законодавства України та інших держав; правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ позовного провадження; освітньому процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Цивільний процес», а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

По завершенню доповіді Кругляку К.Б. присутніми були поставлені такі **запитання:**

Чернявський С.С.: Підрозділ 1.1. у вас присвячений стану наукової розробки проблеми та методологія дослідження сторін у цивільному процесі України. До яких висновків ви дійшли?

Відповідь: Дякую за запитання. У своєму становленні та розвитку інститут сторін у цивільному процесі України пройшов декілька етапів, які у цілому співпадають з етапами становлення державності на території України, зокрема:

зародження правового регулювання інституту сторін у нормах римського приватного права, що супроводжувалося правовою регламентацією концептуальних засад процесуального статусу сторін у цивільному процесі (позивача та відповідача), процесуального механізму забезпечення явки сторін до суду, а також меж дії законної сили судових рішень (I ст. – V ст.);

правове регулювання інституту сторін в епоху Середньовіччя нормами канонічного права, що характеризувалося впровадженням таких принципів судового процесу як добросовісність та співпраця суду і сторін під час розгляду справи (V ст. – початок XIX ст.);

правова регламентація інституту сторін нормами цивільного процесуального законодавства інших держав, характерними особливостями якої стали: правове регулювання спеціального цивільного процесуального статусу сторін, деталізація інституту представництва, встановлення можливості інстанційного перегляду судових рішень за ініціативою сторони, правова регламентація процесуальних строків, а також порядку проведення судових дебатів (початок XIX ст. – 1963 р.);

правове регулювання інституту сторін нормами цивільного процесуального законодавства УРСР, що характеризувалося закріпленням принципу процесуальної рівності сторін, а також інститутів процесуальної співучасті, заміни неналежної сторони та процесуального правонаступництва (1963 р. – 2004 р.);

подальший розвиток правового регулювання інституту сторін у нормах цивільного процесуального законодавства України, що опосередковувався, зокрема: розширенням та уточненням переліку загальних та спеціальних цивільних процесуальних прав сторін; оновленням дефініції цивільної процесуальної правоздатності у контексті уточнення цивільних процесуальних прав, здатність мати які становить її зміст; правовою регламентацією умов процесуальної співучасті; новелізацією інституту заміни неналежної сторони тощо (2004 р. – 2017 р.);

новелізація правового регулювання інституту сторін у нормах цивільного процесуального законодавства сучасної України, що характеризується: новелізацією класифікаційних груп учасників судового процесу; регламентацією інституту зловживання процесуальними правами, а також забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи; законодавчим визначенням належних відповідачів у певних категоріях цивільних справ, а також запровадженням новітніх процедур примирення сторін (медіації, врегулювання спору за участю судді тощо) (2017 р. – до сьогодні).

Гопанчук В.С.: Скажіть будь ласка, чи визначено вами поняття сторони цивільної справи?

Відповідь: Дякую за запитання. Сторони цивільної справи – це суб’єкти цивільних процесуальних правовідносин, які, реалізуючи принцип змагальності цивільного судочинства, вчиняють у суді певні процесуальні дії, які є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства, з метою розв’язання спору про право, що виник із дійсних або ймовірних матеріальних правовідносин, дійсними або ймовірними суб’єктами яких вони є.

Шаповал Л.І.: Чи пропонуєте ви зміни до цивільного процесуального законодавства України?

Відповідь: Дякую за запитання. З метою оптимізації цивільного процесуального законодавства, а також узгодження між собою правових норм пропонуємо:

викласти у новій редакції частину 5 ст. 51 ЦПК України, а саме: «Відповідач, замінений іншим відповідачем, має право заявити вимогу про компенсацію судових витрат, здійснених ним внаслідок необґрунтованих дій позивача. Питання про розподіл відповідних судових витрат вирішується судом шляхом постановлення ухвали»;

викласти у новій редакції статтю 46 ЦПК України, у новій редакції, як-от: «Здатність мати цивільні процесуальні права та обов’язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи та інших учасників судового процесу (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи, держава Україна, територіальні громади та інші суб’єкти права»;

викласти у новій редакції частину 1 ст. 47 ЦПК України, а саме: «Здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати обов’язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи та інших учасників судового процесу в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття, юридичні особи, держава Україна, територіальні громади та інші суб’єкти права».

доповнити правову норму, що її містить ст. 430 ЦПК України, частиною третьою наступного змісту: «3. Суд може допустити негайне виконання рішень, ухвалених у зв’язку із повним визнанням позову відповідачем».

Боровська І.А.: В продовження запитання професора Гопанчука В.С., які ознаки сторін цивільної справи ви можете назвати?

Відповідь: Дякую за запитання. Ознаками сторін цивільної справи є: матеріально-правовий статус сторін як дійсних або ймовірних суб’єктів дійсного або ймовірного матеріального правовідношення;

наявність між сторонами спору про право, який є предметом розгляду і вирішення у порядку цивільного судочинства;

вчинення сторонами процесуальних дій, які є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства, у яких найбільш повно виявляється один із основних принципів цивільного процесу – принцип змагальності сторін, що полягає у рівності сторін щодо здійснення їх процесуальних прав та обов’язків, передбачених законом, зокрема обов’язку

довести обставини, які мають значення для справи і на які сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом.

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається **науковому керівнику, доктору юридичних наук, професору Чурпігі Г.В.**, яка відзначила вагомий науковий внесок Кругляка К.Б. у дослідженні проблематики інституту сторін у цивільному процесі України.

Авторові на підставі власних оригінальних досліджень, проведених на належних методологічних засадах, вдалося сформулювати низку вагомих для науки і практики положень, які характеризуються науковою новизною. Зокрема вперше: обґрунтовано, що у своєму становленні та розвитку інститут сторін у цивільному процесі України пройшов декілька етапів, які у цілому співпадають з етапами становлення державності на території України; визначено, що спільне цивільне процесуальне право сторін примиритися може бути реалізовано у двох формах; встановлено, що спільний спеціальний цивільний процесуальний обов'язок сторін нести ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням ними процесуальних дій, передбачає необхідність усвідомлення сторонами можливих процесуальних наслідків вчинення чи невчинення ними процесуальних дій, а у випадку настання таких наслідків – готовність діяти відповідно до норм цивільного процесуального законодавства; обґрунтовано положення про те, що у випадку об'єднання в одне провадження декілька справ за позовами одного й того самого позивача до різних відповідачів або різних позивачів до одного й того самого відповідача, процесуальна співучасть виникає, якщо ці вимоги є пов'язаними між собою підставою виникнення, що співвідноситься із такою умовою виникнення процесуальної співучасті як виникнення прав та обов'язків кількох позивачів чи відповідачів з однієї підстави. Водночас, у разі залучення до участі у справі співвідповідача за клопотанням позивача процесуальна співучасть виникає незалежно від наявності умов, за яких вона допускається (ч. 2 ст. 50 ЦПК України), адже наявність таких умов презюмується;

Науковий рівень, зміст, обсяг та оформлення дисертації відповідають вимогам МОН України. Структура роботи характеризується послідовністю та узгодженістю змісту викладених у ній питань. Суттєвих зауважень до мови та стилю викладення матеріалу не має.

На основі поставлених завдань і отриманих результатів, а також рекомендацій, дисертанту вдалося досягти поставленої мети і підготувати актуальну й змістовну роботу. Працюючи над дисертацією Кругляк К.Б. проявив себе ініціативним, наполегливим, дисциплінованим та працелюбним аспірантом, людиною з творчим мисленням.

Потрібно зазначити, що дисертаційна робота Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України» має самостійний характер, є творчою працею, виконана на достатньому теоретичному рівні і свідчить про належну підготовку автора. Підсумовуючи, можна зазначити, що аспірант провів системну та ґрунтовну роботу, яка має завершений вигляд і може бути рекомендована до розгляду та разового захисту у спеціалізованій вченій раді.

Головуючий: Є ще запитання? Немає. Переходимо до обговорення дисертації. Слово надається **рецензентам:**

Кандидат юридичних наук, доцент Петровський А.В. Дисертаційне дослідження Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України» присвячене актуальному на сьогоднішній день питанню.

Під час проведення дослідження Кругляк К.Б. використав ґрунтовну науково-теоретичну базу, яка містить значний масив наукових та нормативно-правових джерел, що стосуються теми дослідження, а також судову практику з відповідних справ України. Це дозволило критично оцінити і розвинути теоретичні положення, розроблені попередниками, визначити та врахувати сучасний стан правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Слід наголосити на тому, що правильне та чітке формулювання об'єкта і предмета дисертаційного дослідження дозволило автору сформулювати обґрунтовані та достовірні висновки і рекомендації, що відповідним чином сприяло досягненню поставленої мети в роботі.

Дисертантом вдало визначено наукову новизну отриманих результатів дослідження, яка полягає у тому, що дисертація є першим після новелізації цивільного процесуального законодавства України комплексним дослідженням інституту сторін у цивільному процесі України. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист.

Таким чином, зміст, структура дисертації, коло розглянутих у ній питань та сформульовані результати й пропозиції вказують на те, що автор провів глибоке наукове дослідження. Проведена дисертантом робота свідчить, що основна мета дослідження була досягнута. Автор здійснив глибокий аналіз проблеми, зробив низку теоретичних висновків і пропозицій законодавцю, що збагачують науку цивільного права і процесу й здатні поліпшити чинне законодавство. Результати, отримані в дисертації, можуть бути кваліфіковані як нові, а отримані висновки мають практичне значення та можуть бути використані у різних сферах юридичної практики.

Дисертація Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України» загалом відповідає встановленим МОН України вимогам, тому вона може бути рекомендована до розгляду та разового захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Кандидат юридичних наук, доцент Кирдан Б.В., який відзначив високий науковий рівень дисертаційного дослідження робота Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України». Дисертантом запропоновано абсолютно нові шляхи вирішення проблеми реалізації своїх особистих немайнових прав фізичними особами, яким надається психіатрична допомога. Зокрема, заслуговують на схвальний відгук обґрунтування того, що спільне цивільне процесуальне право сторін примиритися може бути реалізовано у двох формах: а) процесуальній, тобто у визначеному ЦПК України процесуальному порядку, у тому числі під час застосування процедури врегулювання спору за участю судді; б) непроцесуальній, шляхом застосування

процедури медіації. Водночас, процесуальні наслідки примирення сторін незалежно від форми, у якій воно було здійснено, є однаковими, як-от: а) укладення мирової угоди в порядку, визначеному ст. 207 ЦПК України; б) відмова позивача від позову (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України); в) визнання позову відповідачем (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України); г) звернення позивача до суду із заявою про залишення позову без розгляду (п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України)

Мета дисертаційного дослідження полягала у визначення юридичної природи та розроблення теоретичних основ інституту сторін у цивільному процесі України. Відповідно до поставлених мети і завдань основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ.

У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист цивільного законодавства та забезпечення єдності судової практики.

На підставі вищенаведеного вважаю, що дисертація Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» відповідає вимогам, які ставляться до дисертації, та може бути рекомендована до розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

доктор юридичних наук, професор Чернявський С.С., кандидат юридичних наук, професор Гопанчук В.С., кандидат юридичних наук, професор Пилипенко С.А., кандидат юридичних наук, доцент Боровська І.А., кандидат юридичних наук, професор Білянська Н.В., кандидат юридичних наук, доцент Куцик К.В.; кандидат юридичних наук, доцент Шаповал Л.І., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Корольчук В.В., кандидат юридичних наук Бондар С.В.

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертації Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у
цивільному процесі України»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до цивільного процесуального законодавства України основною групою учасників судового процесу є учасники справи, які підлягають диференціації залежно від виду цивільного судочинства. Зокрема, у справах позовного провадження учасниками справи є сторони, треті особи. У справах позовного провадження можуть також брати участь органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (частини 1, 4 ст. 42 ЦПК України).

Сторони (позивач та відповідач) є основними учасниками справ позовного провадження, адже саме в їх процесуальних діях найбільш повно виявляється один із основних принципів цивільного процесу – принцип змагальності, а їх

процесуальні дії є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства.

Слід зазначити, що інститут сторін у цивільному процесі України вже виступав предметом спеціальних наукових досліджень. А саме, у 1997 році дисертаційне дослідження на тему: «Громадяни як сторони у цивільному процесі України» (К., 1997 р.) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук провів О. В. Гетманцев, який вперше у науці цивільного процесуального права дослідив проблеми, пов'язані із цивільним процесуальним правом громадян на участь у цивільному процесі як сторони. У подальшому, у 2015 р. на дисертаційному рівні проблематика сторін як учасників цивільних справ позовного провадження була досліджена І. О. Журбою у дисертаційному дослідженні «Сторони у цивільному процесі» (К., 2015 р.). Серед інших осіб, які беруть участь у справах позовного провадження, цивільний процесуальний статус сторін як учасників відповідних справ досліджувала і С. С. Бичкова у дисертаційному дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження» (К., 2011 р.).

Поряд із спеціальними науковими дослідженнями, інститут сторін у контексті загальних наукових розвідок у сфері цивільного судочинства досліджувався у роботах: В. І. Бобрика, К. В. Гусарова, О. С. Захарової, Я. П. Зейкана, В. В. Комарова, В. М. Кравчука, В. А. Кройтора, Р. Я. Лемик, Д. Д. Луспеніка, А. В. Петровського, Ю. Д. Притики, Ю. Ю. Рябченка, В. І. Тертишнікова, С. Я. Фурси, О. І. Угриновської, Є. О. Харитонова, Ю. С. Червоного, Г. В. Чурпіти, М. Й. Штефана та ін.

Водночас, слід констатувати, що цивільне процесуальне законодавство України постійно знаходиться у динаміці, що зумовлює необхідність наукового переосмислення та вироблення нових концептуальних засад інституту сторін у цивільному процесі України з урахуванням динаміки його розвитку. Зокрема, 03 жовтня 2017 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який став черговим етапом новелізації цивільного процесуального законодавства України, що характеризується закладенням нових концептів парадигми цивільного процесу, у тому числі у контексті правового регулювання інституту сторін як основних учасників цивільних справ позовного провадження.

Отже, відсутність новітніх наукових досліджень інституту сторін у цивільному процесі України, а також новелізація цивільного процесуального законодавства України обумовлюють актуальність та своєчасність проведення відповідного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, а

також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2021–2025 рр.

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення юридичної природи та розроблення теоретичних основ інституту сторін у цивільному процесі України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати стан наукової розробки проблеми та охарактеризувати методологію дослідження інституту сторін у цивільному процесі України;
- простежити еволюцію правового регулювання інституту сторін у цивільному процесі України;
- проаналізувати інститут сторін у цивільному процесі зарубіжних країн;
- сформулювати поняття та виокремити ознаки сторін у цивільному процесі України;
- дослідити цивільну процесуальну правосуб'єктність як передумову виникнення цивільного процесуального статусу сторін;
- надати загальну характеристику цивільному процесуальному статусу сторін;
- проаналізувати спеціальний цивільний процесуальний статус сторін;
- виокремити особливості цивільного процесуального статусу процесуального співучасника;
- охарактеризувати цивільний процесуальний статус неналежного відповідача та процесуального правонаступника;
- виробити пропозиції щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства України.

Об'єктом дослідження є суспільні правовідносини, суб'єктами яких виступають сторони як учасники цивільних справ позовного провадження.

Предмет дослідження становить інститут сторін у цивільному процесі України.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і завдань основою методології дослідження стали загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. Зокрема, за допомогою методів аналізу та синтезу визначено особливості юридичної природи сторін як учасників цивільних справ позовного провадження, а також виокремлено ознаки відповідної правової категорії (*підрозділ 2.1*). Методи індукції та дедукції дозволили визначити етапи еволюції правового регулювання інституту сторін у цивільному процесі України (*підрозділ 1.2*). За допомогою методу абстрагування поглиблено та уточнено понятійно-категоріальний апарат інституту сторін у цивільному процесі України (*підрозділи 2.1–2.3, 3.1–3.3*). Догматичний метод використовувався для тлумачення правових категорій (*підрозділи 2.1–2.3, 3.1–3.3*). Порівняльно-правовий метод застосовувався для проведення порівняння інституту сторін у цивільному судочинстві України та інших країн (*підрозділ 1.3*).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим після новелізації цивільного процесуального законодавства України

комплексним дослідженням інституту сторін у цивільному процесі України. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

обґрунтовано, що у своєму становленні та розвитку інститут сторін у цивільному процесі України пройшов декілька етапів, які у цілому співпадають з етапами становлення державності на території України, як-от:

1) зародження правового регулювання інституту сторін у нормах римського приватного права, що супроводжувалося правовою регламентацією концептуальних засад процесуального статусу сторін у цивільному процесі (позивача та відповідача), процесуального механізму забезпечення явки сторін до суду, а також меж дії законної сили судових рішень (I ст. – V ст.);

2) правове регулювання інституту сторін в епоху Середньовіччя нормами канонічного права, що характеризувалося впровадженням таких принципів судового процесу як добросовісність та співпраця суду і сторін під час розгляду справи (V ст. – початок XIX ст.);

3) правова регламентація інституту сторін нормами цивільного процесуального законодавства інших держав, характерними особливостями якої стали: правове регулювання спеціального цивільного процесуального статусу сторін, деталізація інституту представництва, встановлення можливості інстанційного перегляду судових рішень за ініціативою сторони, правова регламентація процесуальних строків, а також порядку проведення судових дебатів (початок XIX ст. – 1963 р.);

4) правове регулювання інституту сторін нормами цивільного процесуального законодавства УРСР, що характеризувалося закріпленням принципу процесуальної рівності сторін, а також інститутів процесуальної співучасті, заміни неналежної сторони та процесуального правонаступництва (1963 р. – 2004 р.);

5) подальший розвиток правового регулювання інституту сторін у нормах цивільного процесуального законодавства України, що опосередковувався, зокрема: розширенням та уточненням переліку загальних та спеціальних цивільних процесуальних прав сторін; оновленням дефініції цивільної процесуальної правоздатності у контексті уточнення цивільних процесуальних прав, здатність мати які становить її зміст; правовою регламентацією умов процесуальної співучасті; новелізацією інституту заміни неналежної сторони тощо (2004 р. – 2017 р.);

6) новелізація правового регулювання інституту сторін у нормах цивільного процесуального законодавства сучасної України, що характеризується: новелізацією класифікаційних груп учасників судового процесу; регламентацією інституту зловживання процесуальними правами, а також забезпечення захисту прав малолітніх або неповнолітніх осіб під час розгляду справи; законодавчим визначенням належних відповідачів у певних категоріях цивільних справ, а також запровадженням новітніх процедур примирення сторін (медіації, врегулювання спору за участю судді тощо) (2017 р. – до сьогодні);

визначено, що спільне цивільне процесуальне право сторін примиритися може бути реалізовано у двох формах: а) процесуальній, тобто у визначеному ЦПК України процесуальному порядку, у тому числі під час застосування процедури врегулювання спору за участю судді; б) непроцесуальній, шляхом застосування процедури медіації. Водночас, процесуальні наслідки примирення сторін незалежно від форми, у якій воно було здійснено, є однаковими, як-от: а) укладення мирової угоди в порядку, визначеному ст. 207 ЦПК України; б) відмова позивача від позову (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України); в) визнання позову відповідачем (п. 1 ч. 2 ст. 49 ЦПК України); г) звернення позивача до суду із заявою про залишення позову без розгляду (п. 5 ч. 1 ст. 257 ЦПК України);

встановлено, що спільний спеціальний цивільний процесуальний обов'язок сторін нести ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням ними процесуальних дій, передбачає необхідність усвідомлення сторонами можливих процесуальних наслідків вчинення чи невчинення ними процесуальних дій, а у випадку настання таких наслідків – готовність діяти відповідно до норм цивільного процесуального законодавства;

обґрунтовано положення про те, що у випадку об'єднання в одне провадження декілька справ за позовами одного й того самого позивача до різних відповідачів або різних позивачів до одного й того самого відповідача, процесуальна співучасть виникає, якщо ці вимоги є пов'язаними між собою підставою виникнення, що співвідноситься із такою умовою виникнення процесуальної співучасті як виникнення прав та обов'язків кількох позивачів чи відповідачів з однієї підстави. Водночас, у разі залучення до участі у справі співвідповідача за клопотанням позивача процесуальна співучасть виникає незалежно від наявності умов, за яких вона допускається (ч. 2 ст. 50 ЦПК України), адже наявність таких умов презюмується;

удосконалено:

дефініцію сторін цивільної справи як суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які, реалізуючи принцип змагальності цивільного судочинства, вчиняють у суді певні процесуальні дії, які є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства, з метою розв'язання спору про право, що виник із дійсних або ймовірних матеріальних правовідносин, дійсними або ймовірними суб'єктами яких вони є;

наукове положення про те, що обов'язок сторін подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, регламентований п. 4 ч. 2 ст. 43 ЦПК України, слід тлумачити у контексті необхідності дотримання встановленого законом процесуального порядку та строків подання доказів. Разом із цим, обов'язок сторін довести обставини, які мають значення для справи і на які сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених ЦПК України, сторони мають виконувати шляхом здійснення передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 43 ЦПК України цивільного процесуального права подавати докази;

зміст спеціального цивільного процесуального статусу сторін, який складається із таких елементів, як-от: індивідуальні спеціальні цивільні процесуальні права; спільні спеціальні цивільні процесуальні права; спільні

спеціальні цивільні процесуальні обов'язки; спеціальний цивільний процесуальний інтерес;

наукове судження, що цивільний процесуальний статус співучасника залежить від підстав виникнення процесуальної співучасті. За загальним правилом, процесуальний співучасник наділяється загальним та спеціальним цивільним процесуальним статусом сторони – позивача або відповідача – залежно від того, на якій стороні виникає процесуальна співучасть. Водночас, у випадку виникнення процесуальної співучасті на підставі ч. 1 ст. 51 ЦПК України, тобто у разі залучення судом до участі у справі співвідповідача за клопотанням позивача, залучений у порядку ч. 1 ст. 51 ЦПК України співвідповідач, поряд із загальним та спеціальним цивільним процесуальним статусом, наділяється особливим цивільним процесуальним суб'єктивним правом клопотати про розгляд справи спочатку;

дістало подальший розвиток:

положення про те, що ознаками сторін цивільної справи є: 1) матеріально-правовий статус сторін як дійсних або ймовірних суб'єктів дійсного або ймовірного матеріального правовідношення; 2) наявність між сторонами спору про право, який є предметом розгляду і вирішення у порядку цивільного судочинства; 3) вчинення сторонами процесуальних дій, які є підставою для виникнення, розвитку та припинення цивільного судочинства, у яких найбільш повно виявляється один із основних принципів цивільного процесу – принцип змагальності сторін, що полягає у рівності сторін щодо здійснення їх процесуальних прав та обов'язків, передбачених законом, зокрема обов'язку довести обставини, які мають значення для справи і на які сторона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень, крім випадків, встановлених законом;

розуміння того, що цивільну процесуальну правосуб'єктність слід розглядати як: а) універсальну правову категорію, тобто як здатність особи бути учасником цивільного процесу; б) спеціальну правову категорію – здатність особи бути учасником цивільного процесу у конкретному процесуальному статусі, наприклад, сторони цивільної справи;

доктринальне тлумачення категорії цивільного процесуального обов'язку сторін добросовісно користуватися процесуальними правами, який слід розуміти як міру необхідної поведінки, що виявляється у здійсненні сторонами процесуальних дій з метою досягнення визначеної законом процесуальної мети;

дефінітивне визначення неналежного відповідача у цивільному процесі, яким слід вважати первісного відповідача, щодо якого судом встановлено, що він не повинен відповідати за пред'явленим позовом, і у зв'язку із цим, проведено його заміну на належного відповідача. Обґрунтовано, що неналежний відповідач не наділяється цивільним процесуальним статусом, адже після встановлення факту його неналежності, зокрема проведення заміни первісного відповідача належним відповідачем, первісний відповідач перестає бути суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин.

На підставі наведених положень розроблено пропозиції щодо оптимізації цивільного процесуального законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції правові норми, що їх містять: ст. 46, ч. 1 ст. 47, ч. 5

ст. 51 ЦПК України, а також доповнити правову норму, що її містить ст. 430 ЦПК України, частиною третьою.

Практичне значення отриманих результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків у:

– науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових розвідок у сфері цивільного процесуального права;

– законотворчій діяльності – в процесі оптимізації цивільного процесуального законодавства України та інших держав;

– правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ позовного провадження;

– освітньому процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Цивільний процес», а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: XLVII міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (м. Краків, 07 серпня 2024 р.); VII міжнародній науково-практичній конференції «Perspectives of contemporary science: theory and practice» (м. Краків (Польща), 19–21 серпня 2024 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Scientific research: modern challenges and future prospects» (м. Мюнхен (Німеччина), 26–28 серпня 2024 р.); VIII міжнародній науково-практичній конференції «Perspectives of contemporary science: theory and practice» (м. Львів, 16–18 серпня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено в трьох наукових статтях у фахових юридичних виданнях України, а також у чотирьох тезах виступів на науково-практичних заходах, зокрема:

1. Кругляк К. Б. Поняття та ознаки сторін у цивільному процесі України. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6(6). С. 116–127. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/14245>.

2. Кругляк К. Б. Інститут сторін у цивільному процесі іноземних держав. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 8(26). С. 625–636. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/14084>.

3. Кругляк К. Б. Еволюція правового регулювання інституту сторін у цивільному процесі України. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 8(36). С. 595–605. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/13792>.

4. Кругляк К. Б. Загальна характеристика цивільного процесуального статусу сторін. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали XLVII Міжн. наук.-практ. конф.* (м. Краків (Польща), 07 серпня 2024 р.). С. 57–59.

5. Кругляк К. Б. Інститут сторін у цивільному процесуальному законодавстві УРСР та незалежної України. *Perspectives of contemporary science: theory and practice: theses of the 7th International scientific and practical conference (Lviv (Ukraine), August 19–21, 2024)*. SPC «Sci-conf.com.ua». Р. 766–772.

6. Кругляк К. Б. Цивільна процесуальна правосуб'єктність як передумова виникнення цивільного процесуального статусу сторін. *Scientific research: modern challenges and future prospects: theses of the 1st International scientific and practical conference (Munich (Germany), August 26–28, 2024)*. MDPC Publishing. Р. 329–335.

7. Кругляк К. Б. Спеціальні цивільні процесуальні права позивача. *Perspectives of contemporary science: theory and practice: theses of the 8th International scientific and practical conference (Lviv (Ukraine), September 16–18, 2024)*. SPC «Sci-conf.com.ua». Р. 791–797.

Характеристика особистості здобувача. Кругляк Костянтин Борисович, 1980 року народження. З вересня 2021 року аспірант заочної форми навчання кафедри цивільно-правових дисциплін НАВС. У 2001 році закінчив Національну академію внутрішніх справ України за спеціальністю "Правознавство" (диплом спеціаліста). На сьогодні пенсіонер.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення в дисертації матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті попередньої експертизи дисертації Кругляка К.Б. і повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України».

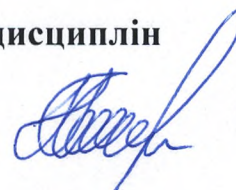
2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Кругляка Костянтина Борисовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями), наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами й доповненнями).

3. Рекомендувати дисертацію Кругляка Костянтина Борисовича «Сторони у цивільному процесі України» до разового захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 14, проти – немає, таких, що утримались – немає.

Голова засідання –

т.в.о. завідувача кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Богдан КИРДАН